

OPTIMIZM VA JAMIYAT TARAQQIYOTI

Abilov O'rol Murodovich

Toshkent tibbiyot akademiyasi Ijtimoiy fanlar kafedrası professori,
falsafa fanlari doktori

Shaxsning hayot mavqeini shakllantiruvchi asosiy omillar nafaqat uning hayot tarzi va mehnat tashkilotidagi o'zgarishlar, balki nazariy va dunyoqarash ideallarini o'zlashtirishi hamdir.

Faqat shu shartlar ostidagina axloqiy o'zini boshqarishning eng yuqori va eng murakkab shakli bo'lgan o'zini tarbiyalash amalga oshadi, ya'ni insonning o'zini takomillashtirishga yo'naltirilgan faoliyati, bu axloqiy idealga mos holda, muhit va tarbiya ta'siri ostida shakllanadi.

Aynan optimistik yo'nalish shaxsning o'z hayot faoliyatining umumiy ma'nosini aniqlashda kuchli vosita bo'lib xizmat qiladi, yetakchi qiymatli yo'nalishlar va hayot tarzini tanlashning asosiy maqsadlaridan kelib chiqib, qaror qabul qilishda qo'llaniladi.

Shunday qilib, biz, ommaviy axborot vositalari va madaniyat muassasalari yordamida, o'ziga xos ijtimoiy kayfiyatni shakllantirish vazifasiga yaqinlashmoqdamiz. Bu kayfiyat o'zining aniq optimistik ustunligi va hayotni tasdiqlovchi tonlari bilan ajralib turadi.

Bu yerda san'at alohida ahamiyat kasb etadi. San'atning gedonistik vazifasi ideologik-tarbiyaviy vazifaga nisbatan qo'shimcha yoki ikkinchi darajali deb baholanmasligi kerak. Chunki bu vazifaning yetarlicha baholanmasligi san'atning ideologik ta'siriga to'sqinlik qiladi.

Aynan san'atning gedonistik vazifasi optimistik boshlang'ichni o'zida mujassam qiladi, yolg'izlik va tushkunlik hissini yo'q qiladi. Bu holatlar pessimistik kayfiyatning kuchli va doimiy manbalari bo'lib, ayni vaqtda zamonaviy dunyoda o'zaro munosabatlar sog'lomligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan garmoniyaning cheklovchi omillari hisoblanadi.

Hayotni tasdiqlovchi, optimistik san'atning "ijtimoiy yovuzlikning profilaktikasi"dagi ahamiyatini unutmazlik kerak, bunda skeptitsizm va pessimizm kabi holatlar ham nazarda tutiladi.

Shu bilan birga, yana bir muhim muammoga e'tibor qaratish zarur. Hanuzgacha ko'pgina odamlar tarixiy ongni faqat o'tmishga yo'naltirilgan, uning tushuntirilishi bilan cheklanadigan jarayon sifatida qabul qiladi. Aslida esa o'tmish — bu tarixiy ongning birgina qirradi bo'lib, u vaqtning barcha uchta shakli: o'tmish, hozir va kelajak o'rtasidagi aloqani konseptualashtiradi. Hozirni uning kelib chiqishini bilmasdan, ya'ni o'tmishga murojaat qilmasdan to'liq tushunish mumkin emas. Shu bilan birga, kelajakka murojaat qilmasdan, ya'ni hozirgi zamonning kelajakdagi elementlarini tushunmasdan ham uni tushunish qiyin.

Tarixning bunday talqinini omma orasida to'g'ri targ'ib qilish, uni nafaqat dunyoqarashga, balki shaxsning his-tuyg'ulariga ham mos ravishda tarjima qilish, insonning doimiy yolg'izlik, tushkunlik va xavotir holatlaridan chetda turishini ta'minlaydi hamda uni gumanistik hayot tarziga xos bo'lgan optimistik qadriyatlarga mustahkam yo'naltiradi.

Shu nuqtayi nazardan, insonning ma'naviy olami uchun muhim bo'lgan, uning sub'ektiv reallik tuzilmasida zarur element bo'lgan bunday atributlardan biri — e'tiqod masalasi ko'ndalang bo'ladi. E'tiqodsiz insonning tashqi dunyoga bo'lgan munosabatini tushuntirish qiyin.

E'tiqod — bu mavjudlikning kelajakka proeksiyasi, insonning voqelikdan kelajakka kirishga intilishi. Uning asosiy xususiyati — sub'ektiv ahamiyat va shaxsiy ma'noning imkoniyat sifatida anglangan holatda mujassam bo'lishi. Real bilim shakli bo'lmasada, e'tiqod — bu individual yoki ommaviy ongning ijtimoiy-psixologik holati bo'lib, kelajakka yo'naltiriladi. Voqelikni o'zgartirish uchun tarixiy sub'ekt g'oyalarni amalga oshirish uchun amaliy kuchdan foydalanishi zarur, bu esa nafaqat ularning nazariy haqqoniyligiga ratsional ishonchni, balki ularning transformatsiya kuchiga chuqur ishonchni ham talab qiladi.

Shubhasiz, bu kabi ulkan muammolarni hal qilish endi faqat an'anaviy propaganda shakllariga bog'lanib qolmasligi kerak. Balki, inson ruhiyati va ongi bilan bog'liq bo'lgan barcha zamonaviy ilmiy ma'lumotlarni diqqat bilan hisobga olish zarur. Ong faoliyati ziddiyatli xususiyatga ega, uning dinamikasi yo pozitiv (shu jumladan, optimistik), yoki negativ (shu jumladan, pessimistik) yo'nalishlarda shakllanadi. Shu bois, uni nafaqat tushunish, balki gumanistik idealning asosiy konturlariga muvofiq ravishda o'zgartirish ham zarur.

Malumki, inson faoliyatining asosiy va boshlang'ich kategoriyasi erkinlik kategoriyasidir, u "optimizm" kategoriyasi bilan uzviy bog'liqdir.

Jamiyatni takomillashtirish nafaqat iqtisodiy-ho'jalik o'zgarishlarni, balki ma'naviy takomillashuvni ham talab etadi. Bu esa ijtimoiy optimizmni jamiyat hayotining aniq atributi va gumanistik hayot tarzining ajralmas qismiga aylantirish uchun unga yanada kuchliroq konseptual-ifodali tizimlar orqali ta'sirchanlik baxsh etishni talab qiladi.

Optimizm qandaydir mutloq to'xtovsiz aralashuvchi abstrakt normativaga aylanib qolmasligi uchun, u inqilobiy o'zgaruvchan voqelik bilan chuqur bog'lanishi kerak. Bu esa individual va ijtimoiy, shaxsiy va jamoat, sub'ektiv va ob'ektiv, mutloq va nisbiy tushunchalar o'rtasidagi o'zaro muvofiqlashtiruvchi mexanizmlarni aniq o'rganishni talab etadi. Bu jarayon har bir insonning o'sib borgan umumiy madaniy saviyasi doirasida amalga oshishi lozim.

Shu va shu kabi omillarni hisobga olish, kompleks yondashuvdan foydalangan holda, ijtimoiy optimizm konsepsiyasini ontologik, gnoseologik va evristik o'lchovlarda chuqurroq tushunish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishga yordam beradi.

Gumanistik hayot tarzi sharoitida yangi ilmiy-texnik inqilob bosqichi eng avvalo inson va jamiyatning tabiatga nisbatan erkinligining oshishi bilan aniqlanadi, bu esa odamlar hayotining barcha sohalari — moddiy va ma'naviy madaniyatlarining insonparvarlashuvini anglatadi.

Erkin harakat qilish imkoniga ega jamiyat a'zosi o'z dunyosiga shakl bera oladi, lekin bu jarayon ob'ektiv zaruratni tushunish darajasi bilan bog'liq. Buni inson ham ijodkor, ham yaratilgan sub'ekt sifatida namoyon qiladi. Fatalistik ob'ektivizmning bir yo'nalishligi va volyuntaristik sub'ektivizmni yengish inson mohiyatini tushunishda moddiy-amaliy faoliyat prinsipi asos qilib olingan taqdirdagina mumkin bo'ladi.

Bu holatda erkinlik sub'ektga immanent bo'lgan zarurat sifatida namoyon bo'ladi. Har qanday zarurat umumiylikni ifoda etgani uchun, erkinlikni ham shu umumiylikning yakka holda namoyon bo'lishi sifatida ko'rish mumkin. U ob'ektiv voqealar jarayonini sub'ektning ijodiy faoliyati orqali konkret fiksatsiya sifatida namoyon qiladi.

Biroq shu bilan birga, insoniyat destruktiv yo'nalishlar, keskin nizolar va jiddiy antagonizmlarni yengib o'tishni yengilroq amalga oshirishi mumkin bo'ladi. Bu faqat umumiy faoliyat sub'ektining asosiy xususiyati uning barqaror optimistik ishonchga ega bo'lishi holatida amalga oshadi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-3, Issue-10

Bu uchun, esa, shaxsiy va ijtimoiyning ikkilik xususiyatini bartaraf etish, ajralganlikni yengish hamda kollektivistik prinsiplar, e'tiqodlar va normalar ustunligini ta'minlash zarur. Bu jarayon jamoatiy ziddiyatlarning yetilish va hal etilish mexanizmlarini garmonik shaklga keltirishni o'z ichiga oladi. Bu, shuningdek, ijtimoiy va shaxsiy optimizm o'rtasidagi ziddiyatlarni ham hal etishni nazarda tutadi.

Ushbu masalaga qaytib kelmasdan oldin, quyidagilarni ta'kidlab o'tish lozim.

O'tmishda optimizm, odatda, individualistik shaklda mavjud bo'lgan, insonlarni bir-biriga bog'lash emas, balki ularni bir-biridan ajratishga asoslangan edi. Faqat gumanistik tipdagi ijtimoiylik insonlarning har biri uchun ilmiy, dialektika-materialistik optimizmni immanent xususiyatga aylantirish uchun zarur substansional asos yaratadi. Bu jarayon optimizmni jamiyatning har bir a'zosi uchun integratsiyalashgan omilga aylantirishga, barcha boshqa atributlarni garmoniyaga keltirishga va insonni yuqori darajada gumanistik, ijodiy butunlikka aylantirishga xizmat qiladi.

Bu yerdagi gnoseologik muammolarga keladigan bo'lsak, quyidagilarni aytish mumkin: potensial va aktual jarayonlar dialektikasini ifoda etish uchun zarur bo'lgan asosiy kategoriyalar qatoriga "optimizm" tushunchasini kiritish bu harakatni (shuningdek, barcha boshqa tarixiy fenomenlarni) tushuntirish uchun zarur bo'lgan teleologik tushuntirishning asosiy turlarini — motivatsion, interpretatsion va vaziyatli tushuntirishlarni mustahkamroq asosga qo'yadi.

Bu aytilayotganlardan shunday xulosa chiqadiki, gap faqat teleologik (yoki maqsadga yo'naltirilgan) tushuntirish haqida bormoqda. U murakkab sababiy (yoki genetik) tushuntirishning bir jihati hisoblanadi (garchi u juda muhim bo'lsa ham). Chunki "tarix" o'zi alohida shaxs emas, balki o'z maqsadlariga erishish uchun inson faoliyatining natijasidir.

Shaxsning ma'naviy dunyosi, oxir-oqibat uni o'rab turgan haqiqiy voqelik bilan belgilangan holda, ko'pincha sharoitlar ta'sirida shunday o'zgaradiki, ba'zan hatto o'zining to'liq aks holatiga aylanishi mumkin. Dunyoqarash shaxsni shakllantirar ekan, bir tomondan, ma'lum his-tuyg'ular va harakatga, amalga undaydigan istaklarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi; ikkinchi tomondan, ularni amalga oshirishga yordam beradi yoki to'sqinlik qiladi, ya'ni ularning natijalarini oldindan belgilaydi. Shuning uchun bu natijalar ushbu shaxsning taqdiri deb ataladi. Natijada ko'plab shaxslarda optimizm va

pessimizm o'rtasidagi ikkilanish, kelajakka yo'naltirilgan ijodiy faoliyatning turli fatalizm variantlari ta'sirida buzilishi kuzatilishi mumkin.

Bizning fikrimizcha, aynan kelajakdagi yagona insoniyatning yaxlitligi haqidagi ushbu tezis kelajakda insonlarda ijtimoiy voqelikni samarali normativ-baho asosida aks ettirish, ya'ni dialektika-materialistik teleologik (yoki maqsadli) asosida ishonchli optimistik yo'nalish ustun bo'lishi haqida fikr yuritish imkoniyatini beradi. Bu yo'nalish insonlarning ilmiy fikr yuritish qobiliyatiga, ya'ni mavjud imkoniyatlar va sharoitlar asosida faoliyatning alternativ shakllarini yaratish hamda yangi sharoitlarni shakllantirib, mavjud imkoniyatlarning chegarasini kengaytirishga asoslanadi.

Boshqa tomondan, biz ushbu "kelajakka yo'nalish"ga ko'r-ko'rona berilmasligimiz kerak, uni gumanistik hayot tarzining asosiy qirrasini sifatida talqin qilib, kundalik hayotimizni "faqat kelajak" yo'lida qurbon qilmasligimiz lozim. Bunday pozitsiya gumanistik jamiyat haqidagi falsafiy tasavvurlarga zid keladi, chunki u yerda har bir shaxsning samarali faoliyati va uning asosida shakllanadigan yagona va yaxlit insoniyatning rivojlanishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratilishi kerak.

Inson mohiyatini tobora kengroq ochish va boyitish jarayonining ichki mazmuni ijtimoiy va shaxsiy optimizmning o'sishi va ularning sifat jihatidan o'zgarishidir. Bizning fikrimizcha, bu o'zgarishlar nafaqat kelajakka yo'nalishni, balki hozirgi zamoni ham ijobiy qabul qilishni, uning ilmiy asoslarga asoslangan holda chuqur anglangan holda, gumanistik jamiyatning mavjud moddiy va ma'naviy qiymatlarini qabul qilishni qamrab oladi.

Bu kabi va shuningdek boshqa omillarni hisobga olish, jumladan, «stixiy» va «individual» optimizm-pessimizm o'rtasidagi yaqin aloqani anglash, insonning faqatgina «bio-ijtimoiy» yoki «ijtimoiy-biologik» mavjudot emasligi, balki yanada murakkab integral tabiatga egaligini tushunish, optimizmning ontologik, gnoseologik va evristik o'lchamlardagi chuqur, keng konsepsiyasini yaratish uchun muhim asoslarni ta'minlaydi.

Biz uchun bu keng konsepsiya falsafa bilimining an'anaviy tuzilmasidan tashqariga chiqadi, garchi so'nggi mazmunida uning substansial asosini tashkil etsa-da, lekin u nafaqat maxsus-falsafiy, balki ijtimoiy-psixologik, etik va, nihoyat, tabiiy-ilmiy jihatlarni ham qamrab oladi. Shuning uchun ushbu konsepsiyaning va uning tarkibidagi kategoriyalarning logik-gnoseologik maqomini asoslashga bo'lgan keskin ehtiyoj paydo bo'ladi, demak, «optimizm» tushunchasini yanada eksplikatsiya qilish zarurati tug'iladi.

Shuni ham eslatish joizki, hozirgi vaqtda ilm-fanga umumiylik darajasi falsafiy tushunchalar bilan bir darajada bo'lgan va o'z sohasida kategorik maqomga ega bo'lgan tushunchalar tobora ko'proq kiritilmoqda. Falsafiy kategoriyalarning o'ziga xos xususiyatlari sifatida muallif ularning umumiyliigi, zaruriyati, yuqori darajadagi (ilmiy tushunchalardan ko'ra) mohiyatni aks ettirishi, «parlilik» (bu asosan ob'ektning ziddiyatligini nazariy aks ettirish shaklidir) va dunyoqarashli ahamiyatini ajratib ko'rsatadi. Bizning fikrimizga ko'ra, «optimizm» («pessimizm») tushunchasi ushbu yuqoridagi talablarga to'la javob beradi va shuning uchun ham «falsafiy kategoriya» maqomiga «molik» sifatida talqin qilinishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Абилов, У. (2022, May). Давлат тили ҳақида мулоҳазалар. Мамлакатимизда учинчи ренессанс ғоясини кенг тарғиб қилишда ижтимоий-гуманитар фанларнинг аҳамияти ва ўрни мавзусида илмий-амалий онлайн конференция материаллари.
2. Абилов, У. (2022, May). Давлат тилига эътибор-миллий ўзликни англаш ва уни намоён қилиш асосидир. Мамлакатимизда учинчи ренессанс ғоясини кенг тарғиб қилишда ижтимоий-гуманитар фанларнинг аҳамияти ва ўрни мавзусида илмий-амалий онлайн конференция материаллари.
3. Абилов, У. М. (2022). Садоқатли дўст тимсолига молик ҳаёт фалсафасига амал қилган инсон (Doctoral dissertation, Орзуларга ҳамоҳанг ҳаёт. Профессор ДТ Норқуловнинг 70 йиллигига бағишланган илмий анжуман материаллари).
4. Abilov, U. M., & Shakasimovich, M. B. (2022). Spirituality is a Light from the Mirror of the Soul. American Journal of Social and Humanitarian Research, 3(6), 104-109.
5. Kholikova, R. E., Narkulov, D. T., Abilov, U. M., Khudoykulov, A. B., Karimov, N. R., Iskandarov, S. A., ... & Niyozova, N. S. (2023). Impact of Renaissances in The History of Uzbekistan And Causative Factors of The Third Renaissance. Journal of Law and Sustainable Development, 11(12), e2518-e2518.
6. Абилов, Ў. М. (2024). Социальные и гносеологические основы оптимизма-пессимизма (Doctoral dissertation, Filologiya, falsafa, madaniyat va san'at: umumiy muammolar va yechimlar).

7. Абилов, У. (2022). Миллий-маданий меъросимиз бўлган давлат тили ҳақида мулоҳазалар (Doctoral dissertation).
8. Абилов, У. (2022). Учинчи ренессанс давлат тилига эътибордан бошланади (Doctoral dissertation).
9. Kholikova, R. E., Narkulov, D. T., Abilov, U. M., Khudoykulov, A. B., Karimov, N. R., Iskandarov, S. A., ... & Niyozova, N. S. (2023). Impact of Renaissances in The History of Uzbekistan And Causative Factors of The Third Renaissance. *Journal of Law and Sustainable Development*, 11(12), e2518-e2518.
10. Бўриев, О., & Искандаров, Ш. А. (2023). АБУ РАЙҲОН БЕРУНИЙНИНГ ЭТНОГРАФИК МЕРОСИ. *Журнал гуманитарных и естественных наук*, (4 [1]), 182-189.
11. Iskandarov, S. A. (2023). Historiography of the lifestyle and ethnocultural processes of the uzbeks of the kashkadarya oasis. *Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals*, 3(10), 71-76.
12. Kholikulov, A. (2024). Some comments about the political situation in the central asian khanates in the early 70s of the XIX century. *Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals*, 4(05), 50-55.
13. Холикулов, А. Б. (2024). XIX–XX аср бошларида шаҳрисабз беклиги хунармандчилигига оид мулоҳазалар. *Science and innovation*, 3(Special Issue 6), 261-263.
14. Искандаров, Ш. А. (2021). ТЖ Барфилднинг марказий осие араблари ҳақидаги фикр-мулоҳазалари.
15. Искандаров, Ш. (2014). Амир Темур ва темурийлар даврида жейнов арабларининг миграция билан боғлиқ айрим мулоҳазалар.

